

LBRIS

We know
books

VICTOR HUGO

Mizerabilii

Volumul I

Traducere de

Lucia Demetrius și Tudor Măinescu

Note de N.N.Condeescu

Prefață de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HUGO, VICTOR

Mizerabilii / Victor Hugo; trad. de Lucia Demetrius și Tudor Măinescu;
note de N.N. Condeescu; pref. de Lucian Pricop – Ed. a 6-a – București:
Cartex 2000, 2024

3 vol.

ISBN 978-606-091-218-7

Vol.1: – 2024. – ISBN 978-606-091-219-4

- I. Demetrius, Lucia (trad.)
II. Măinescu, Tudor (trad.)
III. Condeescu, Nicolae N. (note)
IV. Pricop, Lucian (pref.)

821.133.1

Textul ediției de față este reprodus după:

Victor Hugo, Mizerabilii, roman (3 volume), traducere de Lucia Demetrius
și Tudor Măinescu, note explicative de N.N. Condeescu, Editura Cartea
Românească, București, 1981.

Au fost operate modificări privind ortografia aprobată de Academia Română.

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel./fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel.: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

Prefață 11

PARTEA ÎNTÂI: FANTINE

Cartea întâi. UN OM DREPT

I Domnul Myriel	21
II Domnul Myriel devine monseniorul Bienvenu	24
III Episcop bun, episcopie grea	29
IV Faptele asemănătoare vorbelor	31
V Monseniorul Bienvenu își purta prea mult anteriele	38
VI Cine-i păzea casa	40
VII Cravatte	45
VIII Filozofie la un pahar de vin	49
IX Un frate descris de sora sa	52
X Episcopul în fața unei lumi necunoscute	56
XI O rezervă	67
XII Singurătatea monseniorului Bienvenu	71
XIII Ce credea	74
XIV Ce gândea	77

Cartea a doua. CĂDEREA ÎN PĂCAT

I După o zi de drum	81
II Prudența dă sfaturi înțelepciunii	92
III Eroismul supunerii pasive	95
IV Amănunte asupra stânelor din Pontarlier	100
V Liniște	103
VI Jean Valjean	105
VII În adâncul deznădejdi	109
VIII Talazul și umbra	116
IX Noi nemulțumiri	118

X Omul care s-a trezit	119
XI Ceea ce face	121
XII Episcopul lucrează	124
XIII Micul Gervais	127

Cartea a treia. ÎN ANUL 1817

I Anul 1817	136
II Dublu cuartet	142
III Perechi-perechi	146
IV Tholomyès, de vesel ce e, cânta un cântec spaniol	150
V La <i>Bombarda</i>	153
VI Un capitol în care toți se iubesc la nebunie	155
VII Înțelepciunea lui Tholomyès	157
VIII Moartea unui cal	162
IX Sfârșitul vesel al bucuriei	165

Cartea a patra. A ÎNCREDINȚA ÎNSEAMNĂ UNEORI A DA DE TOT

I Două mame se întâlnesc	168
II O primă schiță a două figuri deocheate	176
III Ciocârlia	178

Cartea a cincea. DECLINUL

I Povestea unui progres realizat în industria mărgelăriei	181
II Madeleine	182
III Sume depuse la Laffitte	185
IV Domnul Madeleine în doliu	188
V Palide fulgerări în zare	190
VI Moș Fauchelevant	195
VII Fauchelevant ajunge grădinar la Paris	198
VIII Doamna Victurnien cheltuiește treizeci și cinci de franci pentru morală	199
IX Succesul doamnei Victurnien	202
X Urmările succesului	204
XI <i>Christus nos liberavit</i>	209
XII Trândăvia domnului Bamatabois	210
XIII Rezolvarea unor chestiuni de poliție municipală	212

Cartea a șasea. JAVERT

I Începutul odihnei	222
II Cum poate Jean să ajungă Champ	225

Cartea a șaptea. AFACEREA CHAMPMATHIEU

I Sora Simplicie	234
II Meșterul Scaufflaire e un om pătrunzător	237
III O furtună în capul unui om	241
IV Forme pe care le ia suferința în timpul somnului	258
V Bețe-n roate	261
VI Sora Simplicie pusă la încercare	272
VII Călătorul, odată ajuns, își ia măsuri de plecare	278
VIII Intrare de favoare	282
IX Un loc unde se formează convingerile	285
X Sistemul tăgăduielilor	291
XI Champmathieu din ce în ce mai mirat	298

Cartea a opta. URMĂRILE

I În ce oglindă își privește părul domnul Madeleine	302
II Fantine fericită	304
III Javert e mulțumit	308
IV Autoritatea reintră în drepturi	311
V Un mormânt potrivit	314

PARTEA A DOUA: COSETTE

Cartea întâi. WATERLOO

I Ce se poate vedea venind de la Nivelles	320
II Hougomont	322
III 18 iunie 1815	328
IV A	330
V <i>Quid obscurum</i> al bățăliilor	332
VI Ora patru după-amiază	335
VII Napoleon binedispus	338
VIII Împăratul pune o întrebare călăuzei Lacoste	343
IX Neprevăzutul	346
X Podișul Mont-Saint-Jean	349
XI Călăuză rea pentru Napoleon, călăuză bună pentru Bülow	353
XII Garda	355
XIII Prăpădul	356
XIV Cel din urmă careu	359
XV Cambronne	360
XVI <i>Quot libras in duce?</i>	362
XVII E oare bine că a existat un Waterloo?	367
XVIII O nouă răbufnire a dreptului divin	369
XIX Câmpul de luptă în timpul nopții	371

Cartea a doua. VASUL-ORION

I Numărul 24601 devine numărul 9430	378
II În care se vor citi două versuri care sunt poate de la diavol	381
III Lanțul trebuie să fi suferit mai înainte o anumită operație pregătitoare ca să poată fi sfârșit dintr-o lovitură de ciocan	385

Cartea a treia. ÎNDEPLINIREA FĂGĂDUIELII FĂCUTE MOARTEI

I Problema apei la Montfermeil	393
II Două portrete completate	396
III Oamenilor le trebuie vin, iar cailor apă	401
IV O păpușă intră în scenă	403
V Fetița singură	404
VI În care se dovedește poate inteligența lui Boulatruelle	409
VII Cosette și necunoscutul laolaltă, în umbră	414
VIII Neajunsul de a găzdui un sărac care poate că e bogat	416
IX Thénardier la lucru	432
X Cine aleargă după mai bine poate să dea de mai rău	439
XI Numărul 9430 apare iar, și Cosette îl câștigă la loterie	444

Cartea a patra. HARDUGHIA GORBEAU

I Maestrul Gorbeau	446
II Un cuib pentru bufniță și pentru pitulice	452
III Două nefericiri la un loc fac fericirea	453
IV Ce-a băgat de seamă chiriașa principală	457
V O monedă de cinci franci când cade face zgomot	459

Cartea a cincea. LA VÂNĂTOARE CUMPLITĂ – HAITA TĂCUTĂ

I Cotiturile strategiei	463
II Din fericire, pe podul Austerlitz trec căruțe	466
III Cercetați planul Parisului din 1727	468
IV Încercări de scăpare	470
V Un lucru care n-ar fi cu puțință la lumina gazului aerian	473
VI Începutul unei enigme	476
VII Urmarea enigmei	478
VIII Enigma crește	480
IX Omul cu clopoțelul	482
X Capitoul în care se explică cum Javert și-a pierdut vremea în zadar	485

Cartea a șasea. PETIT-PICPUS

I Ulița Picpus, numărul 62	494
II Ordinul călugăresc al lui Martin Verga	497
III Asprimi	503
IV Bucurii	505
V Distracții	508
VI Schitul	513
VII Câteva siluete din umbră	515
VIII <i>Post corda, lapides</i>	518
IX Un secol sub vâl de călugăriță	519
X Obârșia veșnicei-închinări	521
XI Sfârșitul mănăstirii Petit-Picpus	523

Cartea a șaptea. O PARANTEZĂ

I Mănăstirea, idee abstractă	525
II Mănăstirea, fapt istoric	525
III În ce condiții putem respecta trecutul	528
IV Mănăstirea din punctul de vedere al principiilor	530
V Rugăciuni	532
VI Bunătatea desăvârșită a rugăciunii	533
VII Să fim prevăzători în mustrare	535
VIII Credință, lege	536

*Cartea a opta. CIMITIRELE PUN STĂPÂNIRE
PE CEEA CE LI SE ADUCE*

I Unde e vorba de felul în care se intră în mănăstire	539
II Fauchelevant în fața greutăților	546
III Maica Innocente	548
IV În care Jean Valjean pare să-l fi citit pe Austin Castillejo	558
V Nu-i de ajuns să fii bețiv ca să fii nemuritor	564
VI Între patru scânduri	570
VII Unde se va afla originea zicalei: „Cine are carte are parte“	572
VIII Un interogatoriu trecut cu bine	579
IX În mănăstire	582

PARTEA ÎNTÂI FANTINE

Cartea întâi UN OM DREPT

I

Domnul Myriel

În 1815 domnul Charles-François-Bienvenu Myriel era episcop la Digne. Era un bătrân de vreo șaptezeci și cinci de ani și ocupa scaunul episcopal din Digne din 1806.

Cu toate că acest amănunt nu are nicio legătură cu faptele pe care le vom istorisi, nu este poate de prisos – spre a fi cât mai exacti – să amintim aici zvonurile și vorbele care circulau pe seama sa, pe vremea când a sosit în eparhie. Adevărate sau nu, lucrurile ce se pun pe seama oamenilor ocupă adesea în viață și mai ales în destinul lor atâta loc cât și faptele pe care le săvârșesc. Domnul Myriel era fiul unui consilier al curții de justiție din Aix; viță de magistrați. Se povestește că tatăl lui, hărăzindu-i moștenirea postului său, îl însurase foarte de tânăr, la optsprezece sau douăzeci de ani, după un obicei destul de răspândit în familiile magistraților. În pofida acestei căsătorii, Charles Myriel făcuse, zice-se, să se vorbească multe pe seama sa. Era bine făcut, deși cam mic de statură, elegant, distins, spiritual; tinerețea lui fusese închinată complet vieții mondene și aventurilor galante.

Odată cu revoluția, evenimentele se precipitară; familiile magistraților, decimate, izgonite, hăituite, se risipiră care încotro. Din primele zile ale revoluției, domnul Charles Myriel fugi în Italia. Nevasta lui muri

acolo de o boală de piept, boală de care suferea mai demult. Copii nu aveau. Ce s-a petrecut după aceea în viața domnului Myriel? Năruirea vechii societăți franceze, prăbușirea propriei lui familii, întâmplările tragice de la '93¹ – mult mai groaznice poate pentru cei emigrați, care le priveau de departe cu exagerarea spaimei – au făcut oare toate acestea să încolțească în mintea lui gândul renunțării și al singurătății? În amețala desfătărilor și a legăturilor care-i umpleau viața, să fi primit el oare pe neașteptate una din acele lovituri misterioase și grozave, care câteodată doboară, izbindu-l drept în inimă, chiar și pe omul pe care catastrofele publice nu-l pot clătina nici când îl lovesc în existența și avutul său? Nimeni n-ar fi putut s-o spună; se știa numai că se întorsese din Italia preoțit.

În 1804 domnul Myriel era preot la Brignolles. Îmbătrânise și trăia în cea mai mare singurătate.

Pe vremea încoronării, o chestiune mărunță a parohiei sale, nu se mai știe ce anume, îl aduse la Paris. Printre alte persoane cu vază, cărora le ceru sprijinul pentru enoriașii săi, era și domnul cardinal Fesch. Într-o zi, când împăratul tocmai venise să-i facă o vizită unchiului său, cucernicul preot – care aștepta în anticameră – se pomeni față în față cu Maiestatea Sa. Napoleon, văzându-se privit cu o oarecare curiozitate de către bătrân, se întoarse și spuse dintr-odată:

– Cine-i omul ăsta cumsecade care se uită așa la mine?

– Sire, zise domnul Myriel, dumneavoastră vă uitați la un om cumsecade, iar eu mă uit la un om mare. Fiecare dintre noi are ceva de câștigat.

În aceeași seară, împăratul întrebă pe cardinal cum îl cheamă pe preot și, puțin după aceea, domnul Myriel află cu cea mai mare surprindere că fusese numit episcop la Digne.

Dar ce era adevărat din cele ce se povesteau despre tinerețea domnului Myriel? Nimeni nu știa. Înainte de revoluție prea puține familii cunoscuseră familia Myriel.

Domnul Myriel a fost sortit să îndure soarta oricărui nou-venit într-un târgușor unde nu lipsesc guri care flecăresc și sunt prea puține

¹ Aluzie la dictatura montaniardă din timpul revoluției burgheze din Franța (1793-1794), când fracțiunea condusă de Robespierre și Saint-Just ia o serie de măsuri antif feudale și chiar anticapitaliste menite a desăvârși revoluția burghezo-democratică.

capete care gândesc. Trebuia să îndure, cu toate că era episcop și tocmai pentru că era episcop. Dar, la urma urmei, flecăreliile în care se pomenea numele său nu erau poate decât flecăreli, zvonuri, vorbe, trâncăneli, chiar mai puțin decât atât: „palavre“, cum se spune în graiul energic din miazăzi.

Oricum, după vreo nouă ani de episcopat și de ședere la Digne, toate aceste bârfeli, prilej de discuții care preocupă la început orașelele mici și pe oamenii mărunți, fură cu totul uitate. Nimeni n-ar mai fi îndrăznit să vorbească despre ele, nimeni n-ar fi îndrăznit măcar să și le aducă aminte.

La Digne domnul Myriel venise însoțit de o fată bătrână, domnișoara Baptistine, sora lui, care era cu vreo zece ani mai tânără decât el.

N-aveau în slujba lor decât o femeie de vârsta domnișoarei Baptistine, pe nume doamna Magloire, care, după ce fusese „servitoarea domnului preot“, purta acum îndoitul titlu de cameristă a domnișoarei și de menajeră a monseniorului.

Domnișoara Baptistine era o persoană înaltă, palidă, slabă, blândă: întruchipa idealul cuprins în cuvântul „respectabilă“, deoarece se pare că o femeie trebuie să fie mamă pentru a fi venerabilă. Nu fusese niciodată frumoasă, dar viața ei toată, care nu fusese decât un șir de fapte bune, o învăluise în cele din urmă în ceva imaculat și luminos; odată cu bătrânețea, dobândise ceea ce s-ar putea numi frumusețea bunătății. Fusese slabă în tinerețe și ajunsese străvezie la maturitate, iar sub transparența aceasta se întrezărea îngerul. Era mai degrabă un suflet decât o fecioară. Întreaga ei ființă părea alcătuită din umbră; doar atât trup cât să mai fie femeie; o fărâmă de materie, închizând într-însa o lumină; ochi mari, pururea plecați; pretext pentru ca un suflet să rămână pe pământ.

Doamna Magloire era o bătrânică albă, grăsună, dolofană, grăbită, care gâfâia mereu, pe de o parte din pricina treburilor, pe de alta din pricina astmului.

Când venise în oraș, domnul Myriel fusese instalat în palatul episcopal, cu toate onorurile cerute prin decretul imperiale, care-l așezară pe episcop îndată după comandantul garnizoanei. Primarul și președintele curții îi făcură vizita de rigoare, iar el făcu la rândul său prima vizită generalului și prefectului.

După instalare, orașul așteptă să-l vadă pe episcop la lucru.

Domnul Myriel devine monseniorul Bienvenu¹

Palatul episcopal din Digne se afla alături de spital. Era o clădire mare și frumoasă, de piatră, ridicată la mijlocul secolului trecut de către monseniorul Henri Puget, doctor în teologie de la facultatea din Paris, abate de Simore, fost episcop de Digne pe la 1712. Palatul era o adevărată locuință seniorială. Totul era măreț: apartamentele episcopului, saloanele, camerele, curtea de onoare, foarte mare, străbătută de alei cu arcade, după vechea modă florentină, grădinile plantate cu arbori falnici. În sala de mâncare, o lungă și splendidă galerie care se afla la parter și care dădea spre grădini, monseniorul Henri Puget dăduse o masă de gală la 29 iulie 1714 monseniorilor Charles Brûlart din Genlis, arhiepiscop de Embrun, Antoine de Mesgrigny, capucin, episcop de Grasse, Philippe de Vendôme, mare duhovnic al palatului și abate la Saint-Honoré din Lérins, François de Berton din Grillon, episcop și baron de Vence, César de Sabran din Forcalquier, episcop-senior de Glandève și Jean Soanen, preot al congregației, predicator obișnuit al regelui, episcop senior de Senez. Portretele acestor șapte cucernice personalități decorau sala, iar data memorabilă, 29 iulie 1714, era gravată cu litere de aur pe o placă de marmură albă.

Spitalul era o clădire strâmtă și joasă, cu un singur cat și cu o grădi-
niță.

La trei zile după sosirea sa, episcopul vizită spitalul. După vizită, îi rugă pe director să binevoiască a veni la el.

– Domnule director al spitalului, îi spuse el, câți bolnavi aveți în clipa de față?

– Douăzeci și șase, monseniore.

– Atâția număraseram și eu.

– Paturile, reluă directorul, sunt cam înghesuite unele într-altele.

– Am băgat și eu de seamă.

¹ Binevenit.

– Sălile nu-s decât niște odăi, iar aerul se primenește greu.
– Așa mi se pare și mie.
– Și pe urmă, când e nițel soare, grădina e prea mică pentru conva-
lescenți.

– Așa-mi spuneam și eu.

– Iar când sunt molime (anul acesta am avut tifos, acum doi ani am avut friguri palustre) avem și o sută de bolnavi deodată; nu știm cum s-o scoatem la capăt.

– La asta mă gândesc și eu.

– Ce să facem, monseniore? zise directorul. Trebuie să ne resemnăm. Convorbirea avea loc în sala de mâncare de la parter.

Episcopul tăcu o clipă, apoi se întoarse repede spre directorul spi-
talului.

– Domnule, spuse el, câte paturi credeți c-ar încăpea în sala asta?

– În sala de mâncare a monseniorului? rosti speriat directorul.

Episcopul cerceta sala cu privirea și părea că socotește și măsoară
cu ochii.

– Ar încăpea foarte bine douăzeci de paturi, zise el, ca și cum ar fi vorbit cu sine însuși; apoi adăugă cu glas tare: Iată, domnule director al spitalului, ce vreau să spun. E, desigur, o greșală la mijloc. Sunteți douăzeci și șase de persoane în cinci sau șase odăițe. Aici suntem trei și avem loc pentru șaiszeci. E o greșală, vă spun eu. Stați în locuința mea, iar eu într-a dumneavoastră. Dați-mi casa mea. Asta e casa dum-neavoastră.

A doua zi, cei douăzeci și șase de bolnavi se instalară în palatul episcopal, iar episcopul se mută la spital.

Domnul Myriel nu avea niciun fel de avere, familia sa fiind ruinate de revoluție. Sora lui primea o rentă viageră de cinci sute de franci, care, la prezbiteriu, ajungea pentru cheltuielile ei personale. Domnul Myriel primea de la stat, ca episcop, o leafă de cincisprezece mii de franci. Chiar în ziua când se mută în clădirea spitalului, domnul Myriel stabili felul cum trebuia să fie întrebuintată această sumă, o dată pentru totdeauna, precum urmează. Copiem o notă scrisă de mâna lui:

LIBRIS

We know
books

VICTOR HUGO

Mizerabilii

Volumul II

Traducere de

Lucia Demetrius și Tudor Măinescu

Note de N.N. Condeescu

Prefață de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HUGO, VICTOR

Mizerabilii / Victor Hugo; trad. de Lucia Demetrius și Tudor Măinescu; note de N. N. Condeescu; pref. de Lucian Pricop – Ed. a 6-a – București: Cartex 2000, 2024

3 vol.

ISBN 978-606-091-218-7

Vol.2: – 2024. – ISBN 978-606-091-220-0

- I. Demetrius, Lucia, (trad.)
II. Măinescu, Tudor (trad.)
III. Condeescu, N. N. (note)
IV. Pricop, Lucian (pref.)

821.133.1

Textul ediției de față este reprodus după:

Victor Hugo, Mizerabilii, roman (3 volume), traducere de Lucia Demetrius și Tudor Măinescu, note explicative de N.N. Condeescu, Editura Cartea Românească, București, 1981.

Au fost operate modificări privind ortografia aprobată de Academia Română.

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel./fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel.: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

PARTEA A TREIA: MARIUS

Cartea întâi. PARISUL VĂZUT ÎN ATOMUL LUI

I Parvulus	11
II Câteva semne particulare	12
III Are haz	13
IV Poate fi folositor	14
V Hotarul lui	15
VI Puțină istorie	17
VII Ștregarul parizian și-ar avea locul în castele Indiei	19
VIII În care vom citi un cuvânt fermecător al ultimului rege	21
IX Sufletul de altădată al Galiei	22
X <i>Ecce Paris, ecce homo</i>	23
XI A glumi, a domni	28
XII Viitorul mocnind în popor	30
XIII Micul Gavroche	31

Cartea a doua. UN MARE BURGHEZ

I Nouăzeci de ani și treizeci și doi de dinți	34
II La așa stăpâni, așa casă	35
III Luc-Esprit	37
IV Spre o sută de ani	38
V Basque și Nicoletta	38
VI În care se va pomeni de Magnon și de cei doi copii ai ei	40
VII Regulă: Nu primește decât seara	41
VIII Două surori care nu seamănă una cu alta	42

Cartea a treia. BUNICUL ȘI NEPOTUL

I Un salon de altădată	45
II Unul dintre strigoi roșii ai timpului	48
III <i>Requiescant</i>	54
IV Sfârșitul tâlharului	62
V Ca să ajungi revoluționar e bine să mergi la biserică	65

VI Ce se întâmplă când te întâlnești cu un episcop	67
VII O fustă oarecare	73
VIII Marmura împotriva granitului	78

Cartea a patra. PRIETENII A.B.C.-ULUI

I Un grup care ar fi putut să intre în istorie	83
II Discursul funebru al lui Bossuet pentru Blondeau	96
III Uimirile lui Marius	99
IV Sala din fund a cafenelei Musain	101
V Orizontul se lărgeste	108
VI <i>Res angusta</i>	112

Cartea a cincea. BINEFACERILE SĂRĂCIEI

I Marius în luptă cu nevoile	115
II Marius în sărăcie	117
III Marius a crescut	119
IV Domnul Mabeuf	124
V Sărăcia, soră bună cu mizeria	127
VI Înlocuitorul	130

Cartea a șasea. ÎNTÂLNIREA A DOUĂ STELE

I Porecla, un mod de formare a numelor de familie	135
II <i>Lux facta est</i>	138
III Joc de lumină al primăverii	140
IV Începutul unei boli grele	141
V Tot felul de trăsnete cad pe capul țatei Bougon	143
VI Prizonier!	144
VII Aventurile literei „U” lăsate în voia presupunerilor	147
VIII Chiar și invalizii pot fi fericiți	148
IX Eclipsa	150

Cartea a șaptea. PATRON-MINETTE

I Minele și minerii	153
II La fund	155
III Babet, Gueulemer, Claquesous și Montparnasse	157
IV Alcătuirea bandei	159

Cartea a opta. SĂRACUL CEL PĂCĂTOS

I Marius, căutând o fetiță cu pălărie, găsește un om cu șapcă	162
II Descoperire	163
III Quadrifrons	165
IV O floare în mocirlă	169
V O fereastră a providenței	175
VI Fiara în viziunea ei	177
VII Strategie și tactică	181
VIII O rază de lumină	185

IX Jondrette e gata să plângă	187
X Tariful cabrioletelor de piață e doi franci ora	190
XI Mizeria își oferă serviciile suferinței	193
XII Cum a fost întrebuițată moneda de cinci franci a domnului Leblanc	196
XIII <i>Solus cum solo, in loco remoto, non cogitabuntur</i> <i>orare Pater Noster</i>	201
XIV În care un polițist dă două pistoale unui avocat	203
XV Jondrette își face târguilele	206
XVI În care vom regăsi un cântec pe o arie englezească, la modă în 1832	209
XVII Cum a fost întrebuițată moneda de cinci franci a lui Marius	212
XVIII Cele două scaune ale lui Marius stau față-n față	216
XIX Când răscolești mocirla	217
XX Capcana	221
XXI Ar trebui arestate mai întâi victimele	243
XXII Copilul care țipa într-un capitol anterior	247

PARTEA A PATRA: IDILA DIN STRADA PLUMET
ȘI EPOPEEA DIN STRADA SAINT-DENIS

Cartea întâi. CÂTEVA PAGINI DE ISTORIE

I Croială bună	250
II Cusătură proastă	255
III Ludovic-Filip	258
IV Crăpături sub temelie	265
V Fapte din care izvorăște istoria și pe care istoria nu le cunoaște	271
VI Enjolras și locotenentii lui	282

Cartea a doua. ÉPONINE

I Câmpul Ciocârliei	287
II Cum se nasc crimele în cloaca închisorilor	292
III Tata Mabeuf are vedenii	296
IV Vedenia lui Marius	299

Cartea a treia. CASA DIN STRADA PLUMET

I Casa tainelor	304
II Jean Valjean în garda națională	308
III <i>Foliis ac frondibus</i>	310
IV Gratiile se schimbă	313
V Trandafirul își dă seama ce e o armă de luptă	318
VI Bătălia începe	321
VII O tristețe mai adâncă decât alta	324
VIII Cătușele	329

Cartea a patra. AJUTORUL DE JOS POATE FI AJUTORUL DE SUS

I Răm pe dinafară, vindecare pe dinăuntru	338
II Mătușa Plutarque poate explica o întâmplare fără să se încurce	340

Cartea a cincea. AL CĂREI SFÂRȘIT NU SEAMĂNĂ CU ÎNCEPUTUL

I Singurătatea și uniformele	347
II Temerile lui Cosette	349
III Toussaint are păreri ei	351
IV O inimă sub piatră	354
V Cosette după scrisoare	358
VI Bătrânii sunt făcuți ca să plece când trebuie	360

Cartea a șasea. GAVROCHE

I O poznă a vântului ștrengar	364
II În care micul Gavroche trage foloase de pe urma lui Napoleon cel Mare	367
III Peripețiile evadării	388

Cartea a șaptea. ARGOUT

I Originile	401
II Rădăcinile	408
III Argoul care plânge și argoul care râde	415
IV Cele două datorii: a veghea și a spera	419

Cartea a opta. ÎNCÂNTĂRI ȘI DEZNĂDEJDI

I În plină lumină	424
II Beția fericirii depline	429
III Începe să se întunece	431
IV Cab huruie în engleză și latră în argou	434
V Faptele nopții	441
VI Marius coboară pe pământ și își dă adresa lui Cosette	442
VII O inimă bătrână și o inimă tânără față-n față	447

Cartea a noua. UNDE SE DUC?

I Jean Valjean	459
II Marius	460
III Domnul Mabeuf	463

Cartea a zecea. 5 Iunie 1832

I Problema privită la suprafață	467
II Miezul problemei	470
III O înmormântare: prilej de a renaște	476
IV Furtuni de altădată	481
V Originalitatea Parisului	486

Cartea a unsprezecea. ATOMUL FRATERNIZEAZĂ CU URAGANUL

I Câteva lămuriri asupra originilor poeziei lui Gavroche. Înrăurirea unui academician asupra acestei poezii	489
II Gavroche la drum	491
III Îndreptățita mânie a unui bărbier	494
IV Copilul se miră de bătrân	496
V Unchiașul	498
VI Recruți	500

Cartea a douăsprezecea. CORINTUL

I Istoria Corintului de la întemeierea lui	502
II Veselie premergătoare	507
III Se lasă noaptea asupra lui Grantaire	516
IV Încercare de a aduce mângâiere văduvei Hucheloup	519
V Pregătirile	522
VI În așteptare	524
VII Omul recrutat în strada Billettes	528
VIII Câteva semne de întrebare cu privire la numitul Le Cabuc, care poate că nu se numea așa	531

Cartea a treisprezecea. MARIUS INTRĂ ÎN UMBRĂ

I Din strada Plumet până în cartierul Saint-Denis	536
II Parisul noaptea, văzut din zbor	538
III Pe marginea prăpastiei	541

Cartea a paisprezecea. MĂREȚIA DISPERĂRII

I Drapelul: primul act	547
II Drapelul: actul doi	549
III Gavroche ar fi făcut mai bine să primească carabina lui Enjolras	552
IV Butoiul cu pulbere	553
V Sfârșitul versurilor lui Jean Prouvaire	556
VI Agonia morții după agonia vieții	557
VII Gavroche, priceput calculator al distanțelor	562

Cartea a cincisprezecea. STRADA L'HOMME-ARMÉ

I Sugativa trădătoare	566
II Ștrengarul, dușman al luminilor	574
III În vreme ce Cosette și Toussaint dorm	577
IV Excesele de zel ale lui Gavroche	579

PARTEA A TREIA MARIUS

Cartea întâi PARISUL VĂZUT ÎN ATOMUL LUI

I

Parvulus¹

Parisul are un copil și pădurea o pasăre. Pasărea se cheamă vrabie; copilul se numește ștregar.

Împerecheați aceste două noțiuni: una care cuprinde toată văpaia vieții, cealaltă, toată lumina zorilor; atingeți aceste scânteii, Parisul și copilăria, și va țâșni o mică făptură – *Homuncio*, ar spune Plaut².

Această mică făptură e veselă. Nu mănâncă în fiecare zi, însă, dacă i se năzare, se duce la teatru în fiecare seară. N-are cămașă pe el, nici ghete în picioare, nici adăpost. E ca păsările cerului, care nu cunosc nimic din toate acestea. Are între șapte și treisprezece ani, trăiește în ceată, bate străzile, locuiește în aer liber, poartă niște pantaloni vechi (ai lui taică-său), care-i cad peste călcăie, o pălărie veche (a altui tată), care-i cade peste urechi, și o singură bretea de șiret galben; aleargă, pândește, caută, pierde vremea, trage din lulea, înjură ca un birjar, colindă cârciumile, cunoaște toți hoții, se tutuiește cu femeile de stradă, vorbește graiul apașilor, cântă cântece deșănțate și n-are niciun dram de răutate în inimă. Fiindcă poartă în suflet un mărgăritar – nevinovăția, și mărgăritarele nu se topesc în noroi. Cât timp omul e copil, Dumnezeu îl vrea nevinovat.

¹ Diminutivul cuvântului latin *parvus*, înseamnă *foarte mic*.

² *Homuncio* înseamnă *omuleț*.

II

Câteva semne particulare

Ștregarul Parisului este piticul uriașului.

Să nu exagerăm, acest heruvim al mocirlei are câteodată o cămașă, dar numai una; are câteodată pantofi, dar fără pingele; are câteodată o locuință și ține la ea fiindcă o găsește acolo pe maică-sa, dar îi place mai mult strada, fiindcă acolo se întâlnește cu libertatea. Își are jocurile lui, răutățile lui, hrănite de ura împotriva burghezilor, metaforele lui (a fi mort, pe limba lui se zice *să miroși florile de la rădăcină*), meseriile lui: să aducă o birjă când trebuie, să coboare scara trăsurilor, să ia dijmă pentru a trece pe cineva dintr-o parte a străzii într-alta, când plouă cu găleata, spunând că *face pod*, să strige proclamațiile autorităților în favoarea poporului francez, să scotocească printre pietrele străzii; are și moneda lui, făcută din toate bucățile de aramă, rotunjite, care se găsesc pe drum. Cursul acestor ciudate monezi, care se numesc zdrențe, e bine supravegheat și sta-toric în mica boemă a copiilor.

În fine, își are fauna lui, pe care o cercetează cu luare-aminte prin toate ungherele: boul lui Dumnezeu, păduchele „cap-de-mort“, pă-ianjenul de câmp și „drăcoaică“, o insectă neagră care te amenință răsucindu-și codița înarmată cu două coarne. Își are balaurul lui din povești, cu solzi pe burtă și care nu e șopârlă, cu bube pe spinare și totuși nu e broască, o lighioană care locuiește în găurile cuptoarelor de var sau în canalele părăsite, neagră, păroasă, cleioasă, târătoare, când iute, când domoală, și care nu țipă, dar te privește și e atât de groaznică, încât nimeni n-a văzut-o încă. Dihania asta o numește „surdul“. A căuta „surzi“ printre pietre este plăcerea cutezătorilor. O altă plăcere este să salți o piatră de caldarâm și să găsești carcaleți. Fiecare colțișor al Parisului e vestit prin descoperirile interesante pe care le poți face acolo. Se găsesc urechelnite pe șantierul ursulinelor¹,

¹ Locul fostului pension din Cartierul latin al acestui ordin călugăresc.

dai de miriapozi la Pantheon și de mormoloci în șanțurile de pe Câmpul lui Marte.

Cât privește vorbele de spirit, acest copil le are și el pe ale lui, în-tocmai ca Talleyrand. Nu este mai puțin cinic, dar e mai cinstit. E de o veselie nebănuită. Îi zăpăcește pe negustori cu râsul lui nebun. Gama lui trece cu voioșie de la comedia înaltă la farsă.

Iată o înmormântare. Printre cei care-l petrec pe mort e și un medic.

– Ia te uită, strigă ștregarul, au început doctorii să-și ducă operele la groapă!

Un altul, din mulțime, e surprins de un bărbat grav, împodobit cu ochelari și ceasornic, care se întoarce spre el supărat:

– Derbedeule, te-am prins! Mi-ai luat nevasta de mijloc!

– N-am luat nimic, domnule. Caută-mă!

III

Are haz

Cu cei câțiva gologani de care face rost întotdeauna, *homuncio*, omulețul, se duce seara la teatru. Cum a trecut de pragul fermecat, se schimbă deodată la față. Nu era decât un puști, acum e ștregarul din Paris. Teatrele sunt ca niște nave răsturnate cu fundul în sus. În acest fund de corabie se înghesuie băiatul Parisului. Băiatul Parisului e față de puști ceea ce e fluturele pe lângă larvă: aceeași făptură, căreia i-au crescut aripi și care plutește. E de ajuns să fie acolo, cu strălucitoarea lui fericire, cu puterea lui de avânt și de bucurie, să bată din palme cum ar bate din aripi, pentru ca acea încăpere strâmtă, rău-mirositoare, în-tunecoasă, murdară, hidoasă, nesănătoasă, respingătoare, să se pre-schimbe în paradis.

Dați-i unei făpturi tot ce e de prisos și luați-i tot ce e de trebuință, și-l veți avea pe ștregar.

Ștregarul nu e lipsit de oarecare simț literar. N-are, o spunem cu toată părerea de rău convenită, gustul clasic. E din fire prea puțin aca-demic. Astfel, ca să dăm o pildă, popularitatea domnișoarei Mars¹, în

¹ Actriță franceză din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

publicul acesta mic și furtunos de copii, era înveselită cu o ironie. Ștregarul o numea domnișoara *Mironosița*.

Făptura aceasta răcnește, batjocorește, glumește, se războiește, e peticită ca un țânc și zdrențăroasă ca un filozof, pescuiește prin canale și haznale, face haz până și de scârnavii, răscolește cu vorba lui piețele, ustură și mușcă, fluieră și cântă, aclamă și injură, trece de la *Aleluia* la *Matanturlurette*, îngână toate cântecele, de la *De profundis* până la *Face-n pat*, găsește fără să caute, știe ce n-a învățat, e spartan până la pungășie, e nebun până la înțelepciune, e liric până la murdărie, ar spurca și Olimpul, se tăvălește în gunoaie și iese de-acolo acoperit de stele. Ștregarul Parisului e un mic Rabelais.

Nu-i plac pantalonii scurți dacă n-au buzunăraș pentru ceas.

Nimic nu-l miră și nimic nu-l sperie. Își bate joc de superstiții, dezumflă exagerările, zeflemisește misterele, scoate limba la strigoi, despodobește ifosele, caricaturizează declamările epice. Nu pentru că ar fi prozaic, nicidecum, dar el înlocuiește viziunea solemnă prin farsa fantasmagorică. Dacă i s-ar arăta Adamastor¹, ștregarul i-ar zice: „Uite, căpcăunul!“

IV

Poate fi folositor

Parisul începe de la gură-cască și sfârșește la ștregar, două făpturi pe care nu le găsești în niciun alt oraș; să le primești pe toate fără împotrivire, mulțumindu-te să le privești sau să ai în tine o îndrăzneală nemărginită: Prudhomme² și Fouilloux³. Numai la Paris află așa ceva. Întreaga monarhie se întemeiază pe gură-cască. Și toată anarhia fierbe în ștregar.

Acest copil firav al mahalalelor Parisului trăiește și se dezvoltă, așteaptă și se deșteaptă în suferință, între realitățile sociale și lucrurile omenești, ca un martor care gândește. El însuși se crede nepăsător,

¹ Personaj fabulos din poemul epic *Los Lusíades* (*Portughezii*) al poetului portughez Luis de Camoës (1525-1580).

² Personaj creat de H. Monnier (*Memoriile lui J. Prudhomme*, 1857) care întruchipează prostia și îngâmfarea micului burghez parizian.

³ Feudal din secolul al XVI-lea, celebru prin aventurile sale galante și vânătorești.

dar nu e. Privește în jurul său, gata să facă haz, dar e deopotrivă gata și la altceva. Oricine ați fi și oricum v-ați numi: Prejudecată, Abuz, Mârșăvie, Împilare, Părtinire, Despotism, Nedreptate, Fanatism, Tiranie, păziți-vă de ștregarul acesta!

Copilul va crește mare.

Din ce lut e plămădit? Din cea dintâi mocirlă care s-a ivit pe lume. Un pumn de tină, o suflare și iată-l pe Adam. E de ajuns ca Dumnezeu să treacă pe-aproape. Dumnezeu a trecut totdeauna pe lângă ștregar. Soarta are grijă de făptura aceasta. Prin „soartă“ înțelegem o leacă de aventură. Frământat din pământul acesta mare, al tuturor, acest pigmeu neînvățat, analfabet, zăpăcit, mojiic, mitocan fi-va oare un ionian sau un beoțian? Aveți răbdare, *currit rota*¹, și spirit al Parisului, acest duh care zămislește pe copiii întâmplării și pe oamenii destinului va face, spre deosebire de olarul latin, o amforă dintr-un urciur.

V

Hotarul lui

Ștregarului îi plac și orașul, și singurătatea, fiindcă e un înțelept. *Urbis amator*, ca Fuscus; *ruris amator*, ca Flaccus.

A rătăci visând, adică a hoinări, este pentru filozof o bună folosire a timpului; îndeosebi pe un câmp ca acesta cam împetriștat, destul de urât, dar tot atât de ciudat și alcătuit din acele două naturi, care înconjură anumite orașe mari și mai cu seamă Parisul. A cerceta împrejurimile unui oraș înseamnă a cerceta o amfibie. Hotarele unde sfârșesc arborii și încep casele, unde iarba încetează și se arată caldarâmul, unde brazdele se opresc și răsar prăvăliile, unde urmele carelor pier și mijesc patimile, unde murmurul dumnezeiesc se stinge și se înfiripă larma omenească – toate acestea stârnesc un interes neobișnuit.

Iată rostul plimbărilor ce par fără nicio țintă, ale visătorului, prin aceste locuri nu prea atrăgătoare și pentru totdeauna pecetluite de trecător cu vorba: *triste*.

Cel ce scrie aceste rânduri a hoinărit multă vreme pe la barierele Parisului, izvor de amintiri. Iarba cosită, potecile pietruite, gropile

¹ Se-nvârte roata (lat.).

acestea de var și argilă, monotonia aspră a câmpiilor înțelenite și pline de măracini, răsadurile celor dintâi zarzavaturi ce se ivesc dintr-odată dintr-un fund de zare, acest amestec de sălbăticie și așezări orașenești, locurile virane întinse și pustii unde se aude urutul tobelor soldățești, îngânând parcă o bătălie adevărată, deșerturile din timpul zilei, bântuite noaptea de ucigași, moara deșirată ce-și învârte brațele în vânt, roțile ce scot nisip din cariere, cârciumile de la colțurile cimitirelor, farmecul misterios al zidurilor înalte și mohorâte, tăind dintr-odată maidanele fără sfârșit, năpădite de soare, pline de fluturi – toate acestea îl atrăgeau.

Aproape nimeni pe lume nu cunoaște locurile acestea ciudate, La Glacière, La Cunutte, groaznicul zid al Grenelle-ei, sfărtecat de trecerea ghiulelelor, Montparnasse-ul, la Fosse-aux-Loups, Aubiers pe malul Marnei, Montsouris, Tombe-Issoire, Pierre Plate de Châtillon, unde se află o carieră veche și părăsită în care nu mai cresc decât ciuperci, și a cărei intrare e astupată cu un chepeng de scânduri putrezite. Câmpia Romei exprimă o idee, iar împrejurimile Parisului, altă idee. A nu vedea în tot ce cuprinde orizontul nimic altceva decât câmpuri, case sau copaci înseamnă a nu adânci lucrurile. Toate câte se văd sunt gânduri ale lui Dumnezeu. Locul unde o câmpie se îmbină cu un oraș este întotdeauna îmbibat de nu știu ce melancolie pătrunzătoare. Natura și omul își vorbesc aici deodată. Toată înfățișarea deosebită a acestor locuri iese la iveală. Cel ce a rătăcit, ca noi, prin aceste paragini din preajma mahalalelor noastre, pe care le-am putea numi zările Parisului, a văzut ici și colo, în locul cel mai părăsit, în clipa cea mai neașteptată, în dosul unei uluci șubrede sau la colțul unui zid respingător, cete de copii zgomotoși, palizi, plini de praf și de noroi, zdrențăroși, zbârliți, jucând rișca și purtând o coronită de albăstrele pe cap. Toți sunt copii de oameni săraci. Bulevardul de la marginea orașului este lumea în care trăiesc la largul lor; ale lor sunt împrejurimile. Acolo trag veșnic la fit de la școală. Acolo cântă cu nevinovăție cântece deșucheate. Se bucură de viață. Acolo, departe de orice privire, în lumina blândă de mai sau de iunie, îngenuncheați împrejurul unei gropi făcute în pământ, aruncând bilele cu degetul cel mare, sfâdindu-se pentru o para, ei trăiesc fără să dea socoteală nimănui, plecați de acasă, lăsați în plata Domnului, fericiți; de-abia te-au zărit și își aduc aminte că au o meserie și că trebuie să-și câștige

pâinea. Îți arată, spre vânzare, un ciorap vechi de lână plin de cărbuși sau un mănunchi de liliac. Întâlnirea cu acești copii ciudați este una dintre plăcerile fermecătoare și în același timp sfâșietor de triste ale împrejurimilor Parisului.

Uneori în ceata băieților sunt și fetețe – surorile lor? – fete măricele, slăbuțe, neastâmpărate, cu mâinile părлите de soare, ca și cum ar purta mănuși, cu fețele pistruiate, cu cununi de spice de seară și maci, vesele, sperioase, desculțe. Le vezi mâncând cireșe prin lanul de grâu. Cetele astea, luminate puternic de soarele cald al amiezii sau abia zărite în umbra înserării, dau mult de gândit visătorului, și toate vedeniile acestea se amestecă cu gândurile lui.

Parisul e centrul, împrejurimile lui sunt circumferința; iată în-tregul pământ, pentru acești copii. Niciodată n-ar lua-o razna mai departe. Nu pot ieși din atmosfera Parisului cum nu pot peștii să iasă din apă. Pentru ei, la câteva poște de bariere nu mai e nimic. Ivry, Gentilly, Arcueil, Belleville, Aubervilliers, Ménilmontant, Choisy-le-Roi, Billancourt, Meudon, Issy, Vanvres, Sèvres, Puteaux, Neuilly, Gennevilliers, Colombes, Romainville, Chatou, Asnières, Bougival, Nanterre, Enghien, Noisy-le-Sec, Nogent, Gournay, Drancy, Gonesse' – aici e capătul lumii.

VI Puțină istorie

La epoca, de altfel foarte apropiată de a noastră, când se petrec cele povestite aici, nu exista, ca astăzi, un gardist la fiecare colț de stradă (o binefacere pe care nu e momentul să o discutăm acum), iar Parisul era plin de copii vagabonzi. Statisticile timpului dau un număr mijlociu de două sute șazeci de copii fără adăpost, culeși de raziile poliției în fiecare an de pe terenurile virane, de prin casele în construcție și de sub arcadele podurilor. Într-unul din aceste cuiburi, rămas de pomină, s-au găsit așa-numitele „rândunele de la podul Arcole“. E cel mai rău-prevestitor simptom social. Toate crimele bărbatului de mai târziu încep cu vagabondajul copilului.

¹ Localități din jurul Parisului.

LBRIS

We know
books

VICTOR HUGO

Mizerabilii

Volumul III

Traducere de

Lucia Demetrius și Tudor Măinescu

Note de N.N. Condeescu

Prefață de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HUGO, VICTOR

Mizerabilii / Victor Hugo; trad. de Lucia Demetrius și Tudor Mănescu;
note de N. N. Condeescu; pref. de Lucian Pricop – Ed. a 6-a – București:
Cartex 2000, 2024

3 vol.

ISBN 978-606-091-218-7

Vol.3: – 2024. – ISBN 978-606-091-221-7

I. Demetrius, Lucia, (trad.)

II. Mănescu, Tudor (trad.)

III. Condeescu, N. N. (note)

IV. Pricop, Lucian (pref.)

821.133.1

Textul ediției de față este reprodus după:

Victor Hugo, Mizerabilii, roman, traducere de Lucia Demetrius și Tudor Mănescu, note explicative de N.N. Condeescu, Editura Cartea Românească, București, 1981.

Au fost operate modificări privind ortografia aprobată de Academia Română.

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel./fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel.: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

PARTEA A CINCEA: JEAN VALJEAN

Cartea întâi. RĂZBOIUL ÎNTRE PATRU ZIDURI

I Între Caribda mahalalei Saint-Antoine și Scilla mahalalei Temple ...	9
II Ce poți face într-o prăpastie decât să stai de vorbă?	16
III Lumină și întuneric	20
IV Cinci mai puțin, unul mai mult	22
V Ce se vede din vârful baricadei	28
VI Marius rătăcit, Javert laconic	32
VII Situația se înrăutățește	34
VIII Artileriștii trebuie luați în serios	37
IX Folosul unui vechi talent de braconier și al împușcăturii fără greș care a influențat asupra condamnării din 1796	40
X Zori	42
XI O împușcătură care nu dă greș, dar care nu ucide pe nimeni	45
XII Dezordinea – apărătoare a ordinii	46
XIII Licăriri trecătoare	49
XIV În care se va citi numele iubitei lui Enjolras	51
XV Gavroche afară	53
XVI Cum din frate poți ajunge tată	56
XVII <i>Mortuus pater filium moriturum expectat</i>	64
XVIII Vulturul a ajuns pradă	66
XIX Jean Valjean se răzbună	70
XX Morții au dreptate și cei vii nu se înșală	72
XXI Eroii	80
XXII Pas cu pas	85
XXIII Oreste flămând și Pilade beat	88
XXIV Prizonier	91

Cartea a doua. INTESTINUL LEVIATANULUI

I Pământul sărăcit de mare	94
II Istoria veche a canalului	98
III Bruneseau	101
IV Amănunte necunoscute	104
V Progresul actual	108
VI Progresul viitor	109

Cartea a treia. ÎNTRE SUFLET ȘI MOCIRLĂ

I Cloaca și surprizele ei	114
II Lămurire	119
III Omul „filat“	121
IV Și el își poartă crucea	126
V Nisipul, ca femeia, e viclean	129
VI Fontisul	133
VII Uneori te împotmolești chiar la mal	135
VIII O bucată de haină sfâșiată	137
IX Marius e luat drept mort de unul care se pricepe la d-astea	142
X Întoarcerea fiului risipitor cu viața sa	146
XI Se cutremură țăriile	148
XII Bunicul	150

Cartea a patra. JAVERT O IA RAZNA

Cartea a cincea. NEPOTUL ȘI BUNICUL

I În care vedem din nou copacul cu plasture de zinc	167
II Ieșit din războiul civil, Marius se pregătește pentru cel de-acasă	170
III Marius atacă	175
IV În cele din urmă, domnișoara Gillenormand nu ia în nume de rău că domnul Fauchelevent a venit cu ceva la subsuoară	177
V Depuneți-vă banii mai bine în pădure decât la notar	182
VI Cei doi bătrâni fac totul, fiecare în felul lui, pentru fericirea lui Cosette	183
VII Urmările visului, amestecate cu fericirea	191
VIII Doi oameni cu neputință de găsit	194

Cartea a șasea. NOAPTEA ALBĂ

I 16 februarie 1833	198
II Jean Valjean cu brațul mereu bandajat	207
III Nedespărțitul	216
IV <i>Immortale jecur</i>	218

Cartea a șaptea. ULTIMA SORBITURĂ DIN POTIR

I Al șaptelea cerc și al nouălea cer	223
II Tainele pe care le poate cuprinde o destăinuire	238

Cartea a opta. ÎN ASFINȚIT

I Odaia de jos	246
II Alți pași înapoi	250
III Își aduc aminte de grădina din strada Plumet	253
IV Atracție și stăpânire	257

Cartea a noua. ULTIMA NOAPTE, ULTIMA DIMINEAȚĂ

I Milă pentru nenorociți, dar îngăduință pentru fericiți	259
II Ultimele pălpâiri ale opașului fără ulei	261
III Un fulg a ajuns o povară pentru cel ce ridica în mâini căruța lui Fauchelevent	263
IV O sticlă de cerneală care nu-i bună de nimic	265
V O noapte prin care străbate strălucirea zilei	283
VI Iarba ascunde și ploaia șterge	292

Scrisoarea către domnul Daelli, editor al traducerii în limba italiană a
Mizerabililor, la Milano

PARTEA A CINCEA
JEAN VALJEANCartea întâi
RĂZBOIUL ÎNTRE PATRU ZIDURI

I

Între Caribda mahalalei Saint-Antoine
și Scilla mahalalei Temple

Cele două baricade mai vrednice de amintit, despre care un observator al bolilor sociale ar putea să vorbească, nu aparțin epocii în care se petrece acțiunea acestei cărți. Aceste baricade, amândouă simboluri ale unor întâmplări înfricoșătoare, deși sub aspecte diferite, au ieșit ca din pământ în timpul răzmeriței nefericite din iunie 1848, adică a celei mai mari lupte de stradă din câte a cunoscut vreodată istoria.

Se întâmplă uneori ca, împotriva principiilor, împotriva libertății, a egalității și a fraternității, chiar împotriva votului universal și a guvernului prin și pentru popor, golănimea, această mare disperată, să protesteze din străfundurile zbuciumului ei, ale descurajărilor, ale lipsurilor, ale frigurilor, ale deznădejdelor, ale duhorilor, ale neștiinței și ale întunericului ce o bântuie, și gloata să deschidă focul împotriva poporului.

Derbedeii atacă dreptul comun, ochlocrația¹ se ridică împotriva demosului.

Asemenea zile sunt grozave, pentru că și în nebunie există totdeauna o anumită parte de dreptate, pentru că în acest duel există și

¹ Formă de guvernământ în care puterea este exercitată de gloată (din limba greacă: *ochlos* – gloată și *cratos* – putere).

o parte de sinucidere. Cuvintele care vor să fie de ocară, ca: derbedei, golănime, ochlocrație, gloată, mărturisesc, vai! mai degrabă greșeau privilegiaților decât a dezmoșteniților.

În ce ne privește, noi nu rostim niciodată aceste cuvinte fără durere și fără respect, pentru că atunci când filozofia adâncește faptele pe care le exprimă, găsește adesea, alături de mizerie, multă măreție. Atena era o ochlocrație, Olanda a fost făurită de golănime, mulțimea a salvat nu doar o dată Roma, iar gloata l-a urmat pe Hristos.

Nu există gânditor care să nu fi contemplat uneori mărețiile din străfunduri.

Fără îndoială că Sfântul Ieronim s-a gândit la golănimea aceasta și la toți acești bieți oameni, la vagabonzii și nenorociții din care s-au ridicat apostolii și martirii, când a rostit cuvintele pline de înțeles: *Fex urbis, lex orbis*¹.

Disperarea acestei mulțimi care suferă și sângerează, violențele ei nesăbuite împotriva principiilor care-i sunt însăși viața, toate faptele sale săvârșite împotriva legilor constituie lovituri de stat populare și trebuie înăbușite. Omul cinstit se devotează mulțimii și, din dragoste pentru ea, o combate. Dar cu câtă înțelegere o iartă, în timp ce-i ține piept! Cât de mult o slăvește, în timp ce-i stă împotriva! Iată unul din rarele momente în care, făcând ceea ce trebuie să faci, simți o pornire care-ți tulbură convingerile și aproape că te sfătuieste să nu mergi mai departe. Stăruiești pentru că trebuie, dar conștiința împăcată e tristă și îndeplinirea datoriei se împletește cu o strângere de inimă.

Iunie 1848 a fost, ne grăbim s-o spunem, un eveniment deosebit și aproape cu neputință de categorisit în filozofia istoriei. Trebuie să lăsăm la o parte tot ce am spus în trecut, când e vorba de această răscoală extraordinară, în care s-a simțit sfânta neliniște a muncii care-și cere drepturile.

A trebuit să fie combătută, așa cum se cuvinea, de vreme ce răscoala ataca însăși republica. Dar, de fapt, ce a însemnat acel iunie 1848? O răzvrătire a poporului împotriva lui însuși.

¹Drojdia cetății, legea lumii (lat.).

Când nu pierzi din vedere subiectul, nu te abate din drum nicio digresiune. Așadar, fie-ne îngăduit să oprim o clipă atenția cititorului asupra celor două baricade, cu totul excepționale, despre care am pomenit și care au caracterizat această răscoală. Una astupa intrarea în cartierul Saint-Antoine, cealaltă împiedica apropierea de cartierul Temple. Cei în fața cărora s-au înălțat nu vor uita niciodată aceste două înfiorătoare capodopere ale războiului civil, sub cerul albastru, strălucitor, de iunie.

Baricada Saint-Antoine era uriașă – înaltă de trei caturi și lată de șapte sute de picioare, închidea de la un capăt la altul răscrucea prin care se intra în cartier, adică trei străzi; brăzdată de șanțuri, de săpături, dantelată, crestată, crenelată de o despicătură uriașă, susținută de movile de pământ, care erau și ele bastioane, cu capete care ieșeau în afară ici-colo, proptită solid de cele două ieșinduri ale caselor din cartier, baricada apărea ca o culme ridicată de ciclopi, în fundul faimoasei piețe care a văzut ziua de 14 iulie. Pe străzile din spatele acestei baricade principale se ridicau, una peste alta, înaintând, alte nouăsprezece baricade. Era destul să le vezi, ca să simți nesfârșita suferință, agonia foburgului în acel ultim ceas când deznădejdea se transformă în catastrofă. Cum era făcută baricada? Prin prăbușirea a trei case cu șase etaje, dărâmate dinadins, cum pretindeau unii. Din minunea săvârșită de toate mâinile cum spuneau alții. Avea înfățișarea jalnică a tuturor construcțiilor urii: era o ruină. Ai fi putut întreba: cine a clădit așa ceva? Dar ai fi putut întreba tot atât de bine: cine a distrus-o? Clocotul improvizase. Iată! Poarta asta! Grilajul ăsta! Streașina asta! Pervazul ăsta! Plita asta sfărâmată! Oala asta hârbuită! Dați tot! Azvârliți tot! Împingeți, rostogoliți, săpați, decimați, răsturnați, surpați tot! Erau alăturate aici pavajul, piatra de construcție, grinda, drugul de fier, peticul, geamurile scoase din cercevele, scaunele desfundate, căpățânile de varză, cârpele și blestemele. Era ceva măreț și totodată meschin. Un talmeș-balmeș care parodia adâncul. Masa materiei lângă atom, pereți smulși și străchini sparte, toate cioburile își dădeau mâna într-un mod amănunțitor, căci Sisif își aruncase stâncă, iar Iov, hârbul. Într-un cuvânt: înfiorător! Era Acropola golanilor. Povârnișul era punctat de căruțe răsturnate, iar un cărucior întins de-a curmezișul, cu osia spre cer, părea o cicatrice pe această fațadă chinuită, un omnibus împins în

glumă cu umărul până în vârful grămezii, ca și cum arhitecții acestei grozăvii ar fi vrut să adauge spectacolului înspăimântător o notă strengărească, își întindea oiștea fără hamuri spre nu știu ce cai ai văzduhului. Această grămadă uriașă, această aluviune a răscoalei părea Ossa peste Pelion¹ a tuturor revoluțiilor, '93 peste '89, 9 termidor peste 10 august, 18 brumar peste 21 ianuarie, vendemiar peste perrial², 1848 peste 1830.

Piața merita osteneala, și baricada aceasta era demnă să apară chiar pe locul unde fusese dărâmată Bastilia. Dacă oceanul și-ar face diguri, așa și le-ar construi. Pe această îngrămădeală diformă era întipărită furia valului. Care val? Mulțimea. Ai fi crezut că e un vuiet împietrit sau că auzi, pe deasupra acestei baricade, zumzetul albinelor uriașe și întunecate ale progresului, un roi dezlănțuit, ca și cum acolo le-ar fi fost stupul. Era un măcăniș uriaș? O bacanală? O fortăreață? Părea că un vârtej ar fi construit-o în goană. În această redută era ceva de cloacă, și în această dezordine, ceva olimpien. Puteai să vezi, în acest vâlmășag bezmetic, grinzi de acoperișuri, frânturi de mansardă tapetată, cercevele de ferestre înfipite în dărâmături cu geamurile neatînse așteptând tunul, vetre scoase din loc, dulapuri, mese, bănci, o harababură care urla, și mii de rămășițe ale sărăciei, gunoaie pe care le-ar azvârli și un cerșetor, care aveau în ele ceva furios și abisal. Ai fi spus că sunt zdrențele unui popor, zdrențe de lemn, de fier, de bronz, de piatră, și că mahalaua Saint-Antoine le-ar fi aruncat acolo, la porțile ei, azvârlindu-le cu o lovitură de tâm uriașă și ridicând o baricadă din propria ei mizerie. Bolovani ca niște buturugi, lanțuri smulse, stâlpi cu umeri răsfrânți ieșind din dărâmături adăugau acestui edificiu al anarhiei întunecata imagine a vechilor chinuri îndurate de popor. Baricada Saint-Antoine făcea din orice o armă și adunase tot ce poate să arunce un război civil în capul societății; nu era o luptă, ci ultimul strigăt al deznădejdi.

¹ Ossa și Pelion, munți în Tesalia. Mitologia spune că uriașii, răscolându-se împotriva lui Iupiter, au pus muntele Ossa peste Pelion.

² Date importante, cotituri în mersul revoluției din Franța: în 1789 a izbucnit revoluția; anul 1793 a adus dictatura iacobină, pregătită de răsturnarea monarhiei la 10 august 1792; la 9 termidor grupul reacionar al Convenției a smuls puterea din mâinile lui Robespierre; vendemiar și perrial sunt încercări de răsturnare a Convenției termidoriene; directoratul a fost desființat prin lovitura de stat de la 18 brumar (1799) a lui Napoleon.

Carabinele care apărau această redută, printre care câteva espingole¹, erau încărcate cu cioburi de faianță, oscioare, nasturi de haină, până și roțițe de la picioarele unor noptiere, proiectilele chiar primejdioase fiindcă erau de aramă. Baricada aceasta era smintită. Uneori, când se ridica să înfrunte puterea armatei, forfotea și bubuia, arunca până la cer un zgomot care nu poate fi descris în cuvinte, se încorona cu o grămadă de capete arzătoare, se umplea ca un furnicar, avea o creastă spinoasă de puști, săbii, ciomege, securi, sulite și baionete. Un uriaș drapel roșu flutura pocnind în vânt, iar dinăuntru ei se auzeau comenzi strigate, cântece de atac, răpăituri de tobă, plânsete de femei și hohotele de râs întunecat ale flămânzilor. Era nemăsurată și vie, și, ca din spinarea unui animal electricizat, ieșeau din ea vâlvătai de fulger. Duhul revoluției acoperea cu norii lui creștetul baricadei pe care vuia glasul poporului, asemănător cu acela al lui Dumnezeu; o măreție ciudată se desprindea din acest uriaș coș cu moloz. Era un maldăr de gunoi și totodată era muntele Sinai.

Așa cum am arătat mai sus, baricada se ridicase să lupte în numele revoluției. Dar ce lovea? Revoluția. Baricada aceasta, care semnifica voia întâmplării, dezordinea, tulburarea, neînțelegerea, necunoscutul, avea în fața ei adunarea constituantă, suveranitatea poporului, votul universal, națiunea, republica, era *Carmagnola*² care sfida *Marseieza*.

Sfidare nesăbuită, dar eroică, fiindcă acest bătrân cartier al Parisului e un erou.

Cartierul și reduta lui se ajutau împreună. Cartierul se rezema pe redută, reduta se bizuia pe cartier. Uriașa baricadă se întindea ca un mal stâncos, de care se sfârâmasse strategia generalilor Africii³. Văgăunile, denivelările, umflăturile, cocoșele ei se strâmbau, ca să spunem așa, și rânjeau pe sub fum. Mitralia se pierdea în această masă lipsită de formă, obuzele se infundau în învâlmășeală, se scufundau, se pierdeau, ghiulelele nu izbuteau să treacă decât prin găuri, așa că la ce bun să tragi cu tunul în haos? Iar regimentele,

¹ Pușcă veche, scurtă, numită și tromblon.

² Cântec revoluționar din 1792, care evoca desființarea monarhiei.

³ Generalii de care burghezia franceză s-a servit pentru a înăbuși în sânge insurecția muncitorească din iunie 1848 se făcuseră cunoscuți în expedițiile colonialiste pentru cucerirea Algeriei.

obișnuite cu cele mai fioroase priveliști ale războiului, fixau cu ochi neliniștiți acest soi de redută-fiară, zbârlită ca un porc mistreț și uriașă cât un munte.

La un sfert de leghe mai departe, în colțul străzii Temple, care dă în bulevard aproape de Castelul de apă, dacă îndrăzneai să-ți arunci ochii dincolo de vitrina magazinului Dallemagne, zăreai peste strada pe care urca malul Belleville, sus de tot, un zid ciudat ridicându-se până la etajul al doilea al fațadelor, un fel de liniuță de unire între casele din dreapta și cele din stânga, ca și cum strada și-ar fi îndoit singură zidul cel mai înalt, ca să se înfunde dintr-odată. Zidul acesta era ridicat din pietre desprinse din caldarâm. Era drept, corect, neted, perpendicular, nivelat cu echerul, tras cu sfoara, aliniat cu firul de plumb. Îi lipsea, fără îndoială, cimentul, dar, ca la unele ziduri romane, acest amănunt nu-i tulbura rigida arhitectură. Îi ghiceai grosimea după înălțime. Cornișa era matematic paralelă cu soclul. Din loc în loc, distingeai pe suprafața lui cenușie niște crăpături foarte înguste, ca niște fire negre de ață. Aceste nișe erau despărțite unele de altele prin spații egale. Strada era pustie cât vedeai cu ochii. Toate ferestrele și toate porțile erau închise, iar în fund se ridica acest uriaș, care păzea strada, un zid nemișcat și liniștit. Nu vedeai pe nimeni, nu auzai nimic, niciun strigăt, niciun zgomot, nicio suflare. Un mormânt.

Strălucirea soarelui de iunie scâldea în lumină această priveliște cumplită.

Era baricada mahalalei Temple.

Dar cum ajungeai în locul acela și zăreai baricada, oricât ai fi fost de îndrăzneț, era cu neputință să nu rămâi pe gânduri în fața acestei apariții tulburătoare. Era ceva perfect ajustat, încheiat, bine legat, rectiliniu, simetric și funebru. O împletire de știință și beznă. Simțeați că marele căpitan al acestei baricade era ori un geometru, ori un strigoii. Te uitai la ea și vorbeai în șoaptă.

Din când în când, dacă îndrăznea cineva – vreun soldat, vreun ofițer sau vreun reprezentant al poporului – să treacă pe acel drum singuratic, se auzea un fluierat ascuțit și slab, și trecătorul cădea rănit ori mort, iar dacă scăpa teafăr, glonțul, sau, uneori, un proiectil biscaian¹ nimerea într-un oblon tras, între două pietre de construcție

¹ Glonț de calibru mare, tras de o pușcă de meterez sau de un tun.

sau în tencuiala unui zid. Căci oamenii baricadei își făcuseră două tunuri mici din două trunchiuri de țevă de fontă, astupate la un capăt cu călți și cu lut. Nu risipeau zadarnic praful de pușcă. Mai toate proiectilele își atingeau ținta. Ici-colo zăceau câteva cadavre și pe pavaj erau bălți de sânge. Mi-aduc aminte de un fluture alb, care zbura încoace și încolo pe stradă. Vara nu voia să abdice.

Gangurile caselor din împrejurimi erau înțesate de răniți.

Te simțeați ochit de cineva pe care nu-l vedeai și simțeați că toată strada era o țintă.

Îngrămădiți îndărătul povârnișului pe care podul boltit al canalului îl face la intrarea în mahalaua Temple, soldații coloanei de atac observau, gravi și reculeși, această redută lugubră, această încremenire, această nepăsare de unde venea moartea. Unii dintre ei se târau pe burtă până în sus de cotul podului, având grijă să nu li se vadă chipiul.

Viteazul colonel Monteynard admira baricada și se înfiora. „Ce bine-i clădită! spunea el unui deputat. Nicio piatră nu iese mai în afară. Parcă e de porțelan.“ În acel moment, un glonț îi sfărâmă decorația de pe piept și colonelul căzu.

– Lașii! spuneau unii. Să se arate odată! Să-i vedem! Nu îndrăznesc! Se ascund!

Baricada mahalalei Temple, apărată de optzeci de oameni, atacată de zece mii, rezistă trei zile. În cea de-a patra se procedă ca la Zaacea și la Constantine¹, se intră prin case, soldații se urcară pe acoperișuri și baricada fu luată. Niciunul din cei optzeci de „lași“ nu se gândi să fugă și fură uciși cu toții, afară de șeful lor, Barthélemy, despre care vom vorbi îndată.

Baricada Saint-Antoine era lăcașul lunetelor, baricada Temple era însăși tăcerea. Diferența între aceste două redute era de la cumplit la înfiorător. Una părea un bot de fiară, iar cealaltă, o mască.

Admițând că răscoala uriașă și întunecată din iunie a fost alcătuită din mânie și dintr-o pornire de neînțeles, simțeați că în prima baricadă sălășluiește balaurul, iar îndărătul celei de-a doua, sfinxul.

Aceste două întărituri au fost ridicate de doi oameni, și anume Cournet și Barthélemy. Cournet făcuse baricada Saint-Antoine.

¹ Localități din Algeria, apărate cu îndârjire de arabi în rezistența lor față de colonialiștii francezi.